

Alper Akçam, 5 Ağustos 2008

ARINDIRILAN CUMHURİYET!

26 Temmuz 2008 tarihli Taraf Gazetesinin manşeti: **“1923’te kuruldu, 2008’de arınıyor”**... Arınan, ya da “arındırılan” kim?

Cumhuriyetimiz...

Taraf Gazetesi’nin yazdığı somut gerçekliğimizdir: Taraf’ın da taraf olduğu emperyalist odaklar ile bir şekilde o kervana katılmış sözde aydınlarımız, Cumhuriyet’imizi el ve güçbirliği ile iyiden, güzelden, doğrudan, onurlu duruştan, özgür düşünceden arındırma çabasına girmişlerdir!...

Seksen beş yıllık hesaplaşmanın da çok açıkça duyurusudur Taraf manşetlerinde sergilenen... Uluslararası emperyalizm, seksen beş yıl önce yediği o esaslı tokadın hesabını sormaktadır.

Yeryüzündeki tüm haksızlıkların, dökülen kanların, öldürülen çocukların, aç bırakılan milyarlarca insanın, yıkımın eşiğine getirilmiş doğanın, tüm kötülüklerin sorumlusu kapitalizm ve onun çağımızdaki en saldırgan biçimi olan emperyalizm, Cumhuriyetimizin seksen beş yıldan artakalmış tüm ayrı varoluş noktalarını yok edebilmek için her türlü olanağı kullanarak saldırıyor.

Ortalık anababa günü... Cumhuriyet gazetesi yazarlarının Cumhuriyet gazetesini bombalattırmaya azmettirmekten yargılandığı Ergenekon iddianamesi bir tutam doğrunun yanında birçok kuşkulu olgunun da yer aldığı, siyasal yorumların bir arada tutmaya çalıştığı yamalı bir bohça gibi, kafaları karıştırıyor. Bir yandan, Uğur Mumcu’nun öldürülmesinden ancak 11 yıl sonra ortaya çıkarılmış, öldürmeden CİA ve MOSSAD’ı sorumlu tutan MİT raporu, ya da Talabani’ye gönderilen MKE yapımı

200.000 silah için Uğur Mumcu'nun yaptığı araştırma sorumlu olarak gösterilirken, bir yandan da Uğur Mumcu'nun arkadaşları aynı davanın sanığı yapılıyor. Adı Susurluk soruşturmasında da geçen, devlet adına işlenmiş cinayetlerin sorumlusu olduğu savlanan kişiler ve kimi çek senet tahsilatçılığı olaylarında adları geçmiş çetecilerle görev süreleri içinde ABD ve yolsuzluk karşıtı tutumlarıyla tanınmış emekli orgeneraller aynı iddianamenin sayfaları arasında yan yana geliyorlar.

Arkasından başka bir haber... Konya'nın Balcılar ilçesinde kaçak çalışan Kuran Kursu'nun yıkılmasıyla 18 genç insan ölüyor 25 de yaralı var... Olaydan sonra basına yansıyan araştırmalara göre Konya'da söz konusu kursu çalıştıran Süleymanlılar'a ait 110 yurt daha bulunuyor. Yalnızca Konya ilinde cemaatlere ait 400, Diyanet İşleri Başkanlığı'na ait 300 yurt bulunduğu anlaşılıyor.

Ülkenin en önemli yer üstü ve yeraltı kaynakları uluslararası emperyalizmin sömürü şirketlerine "babalar gibi" satılırken, metropollerden ilçelere, hatta köylere uzanan bir tarikatlar, kurslar ağı ile "itaatkâr ve duacı" bir yeni kuşak yetiştiriliyor.

Anayasa mahkemesinin 11 üyesinden 10'u AKP'nin "laiklik karşıtı faaliyetlerin odağı olduğu" saptaması doğrultusunda oy kullanmışken, AKP kapatılmadı diye ülke bayram yerine dönüyor. Oylama sonucundan çok önce haberdar edilmiş birileri borsada kazandıkları parayı koyacak yer bulamıyor; hep yukarıya fırlayan yeşil oklarla şıkıdım şıkıdım göbek atıyor. Seçkin bir azınlığın lüksü çoğalırken, halkın geçim düzeyi, satınalma gücü, okuma olanağı, kültür düzeyi düşüyor.

Yoksul çocuklarına cemaat yurtlarında itaat talimi yaptırılırken ve gencecik bedenler yıkıntıların altında kalırken, caddelerde kol gezen Avrupa ve ABD yapımı "jeepler"i kullananların arasında türbanlı, çarşafı, siyah eldivenli, badem bıyıklı, çember sakallı sürücülerin sayısı hızla artıyor...

Yıllardır kültürel ortamımızın ana gündemini oluşturan "Erken Cumhuriyet Dönemi Kültür ve Eğitim Politikaları", Mayıs-Haziran aylarında Şerif Mardin tarafından yeni bir tartışma alanı içine sürüklenmişti. Mardin'e göre, "Güzellik duygusundan

yoksun olan Kemalist..." öğretmen, hoca karşısında yenilgiye uğramıştı. "... Gerçekten orada önemli bir şey var, aynı zamanda öğretmenin dünya görüşünde iyi, doğru ve güzel olmayınca, işte orada olan diğer elemanlar geliyor. Ha, mahallenin kendisine baktığımız zaman, orada gerçekten, 'iyi, doğru, güzel hakkında bir düşünce var. Nedir o düşünce? İslami düşünce tarzı...(...)" "Çünkü bu alanda yalnız mahalle yok, mahallenin içindeki cami var, caminin imamı var, imamın okuduğu kitaplar var, tekke var, tarikat var, külliyeler var, esnaf var,vs." (" (Milliyet, 24 Mayıs 2008, Radikal, 25 Mayıs 2008) Mardin hocamıza göre Cumhuriyet'te bu yapının karşısına çıkan öğretmen, kitabı ve öğretmenle birlikte gelmiş "inşa", "iyi, doğru ve güzel"i kapsamayınca mahallenin "strüktürü" karşısında yenilgiye uğramış!!!

Şerif Mardin'in yeniymiş gibi görünen bu bakış açısı ve saptaması, aslında yirmi yıldır başkaları tarafından başka şekillerde yinelenip duruyor. ABD'nin Orta Doğu politikalarının şiddet, bomba, katliam, çocuk ölümleri, insanlara ekmek yerine bomba yedirme, su yerine kurşun içirme içeriği eklenirken, ülkemizdeki kimi "demokratlar" da el ve güçbirliği ile bir "Erken Cumhuriyet Dönemi" kültür ve eğitim politikaları eleştirisine girişmişlerdi. Eline bir tutam tuz alan hıyar yemeye koşuyordu! Batılı Türkologlar Eric Jan Zürcher'in Etienne Copeaux'un açtığı kapıdan Orhan Pamuklar, Orhan Koçaklar, Murat Belgeler, Altan biraderler, Hasan Bülent Kahramanlar, Ahmet İnseller, Taha Parlalar, hatta Ömer Türkeşler, Ali Galip Yenerler koşaradım geçiyorlardı.

devletle halk arasındaki dengeyi kim kuracak?

Orhan Koçak, İletişim Yayınlarının "Kemalizm" başlıklı cildinde yayınlanan "1920'lerden 1970'lere Kültür Politikaları" adlı yazısında, yazarların, sanatçıların arka arkaya tutuklandığı, meclis kürsüsünden Köy Enstitüleri'nin "kızıl komünist yuvalar" olarak suçlayan konuşmaların yapıldığı DP yıllarını, "kültür ve sanata özerklik tanınmış yıllar" olarak tanımlarken, Tanpınar'ın 1951'de "kültür ve sanat meselelerine hayattaki yerini bir türlü verememekten, onların lüzumunu ve istiklâlini kabul

etmemiş olmaktan" yakındığını, "fikir ve sanat meselelerinde efkâr-ı umumiye ile devlet arasında mutavassıt vazifesini görecek cihazın bulunmamasına" dikkat çektiğini aktarır (agy, s 406.) Koçak'a göre, "Tanpınar bir burjuva kamusalılığı, içinde sanatın da özerk bir alan olarak yer alacağı bir kamusal alan aramaktadır Tanpınar (Beş Şehir'in Erzurum bölümü bu açıdan okunmalıdır.)"

Tanpınar'ın Koçak'ın bize aktardığı şekilde bir "burjuva kamusalılığı" arayışı içinde olup olmadığını bilemeyeceğiz ama biz yine de Koçak'ın önerdiği gibi, "Beş Şehir'in Erzurum"unu okuyabiliriz... Bu bölümde Tanpınar Erzurum'a ait bir "içtimai nizam"dan söz etmektedir. "Devletle efkar-ı umumiye arasında mutavassıt" olduğu düşünülen bu "nizam" içerisinde, en tepede, "tıpkı Rumeli'de, Tuna'nın bizim tarafa düşen şehit anavatan parçası kısmında olduğu gibi, tam bir toprak aristokrasisi kurmuş" toprak sahipleri gelir (Tanpınar, Beş Şehir, s 54.) İslâmi ilim geleneğinin sürdürümcüsü olan "ulema" sınıfı "içtimai yapı"nın ideolojik harcını oluşturur ve Kadızadeler, Müftüzadeler, Gözübüyükler olarak adlandırılan üç büyük aileden ibarettir. "Ulemadan sonra, başlarında Dabaklar şeyhi bulunan ve şehrin asıl belkemiği olan esnaf gelirdi" (Tanpınar, agy, s 55.) "Dabaklar şeyhi, icabında hükümet nüfûzuna bile karşı koyabilecek bir şahsiyetti. Ne Tanzimat, ne Abdülhamid idaresinin merkezçiliği şehrin ruhu olan ve esasını Ahîlikten alan bu otoriteyi yıkamamıştı. (...) Dabaklar şeyhinin arkasında, İstanbul'da bile XVII., XVIII. Asır ihtilâllerinde iki azgın ocağı karşı kuvvetini zaman zaman gösteren çarşısı gelirdi. Fakat asıl mühim olan bu zümreler zinciri değildi; onun arkasındaki canlı kuruluşu. Bu kuruluş, şehrin hayatını gerçekten kuvvetlendiriyordu. Köylü ile çiftçi sınıfının hakları toprak sahibi beyler tarafından korunurdu" (Tanpınar, agy, s 55.)

Gördünüz mü "mutavassıtlık" yapan "içtimai nizam"ı? Sosyal adaletin, demokrasinin, kamusalılığın bundan iyisi can sağlığı! Ayrıca, "Âhîlik", kapitalist pazarın gelişimine ne kadar dayanabilirdi ki?

Tanpınar'ın anlattığı Erzurum tablosunun yaratıcısı son Osmanlı dönemidir... "Abdülhamid idaresinin merkezçiliği", ile günümüz iktidar yapısının iletişim ve etkileme, hegomonik baskı kurma olanaklarının aynı olmadığı da düşünülmelidir.

Bugün, en uç yurt köşesindeki, günlük siyasetle en ilgisiz vatandaşımızın kaçırdığı gaz bile kayıt altına alınabiliyor, dağ başlarındaki mezralara atanmış “din ve ahlak bilgisi” donanımlı hocalarımızla geceli gündüzlü iktidar propagandası yapılıyor.

Koçak, Tanpınar’ın anlattığı yozlaşmış, derebeyi düzenine geçmiş Erzurum’u bir kenara bırakıp ilk kuruluş yıllarındaki Osmanlı’ya gitse çok daha adaletli, çok daha özgür bir toplum bulacaktır...

Peki biz hangi çağda yaşıyoruz şimdi? Toprağın mülkiyeti yine beylerde mi kalmalıdır? Zaten Cumhuriyet’ten sonra da bu konuda önemli bir değişiklik olmadığını görmüyor muyuz?

O günkü Erzurum’dan “Erken Cumhuriyet Dönemi”nde değişen ne olmuştur? Yalnızca, ulemanın ve “İslâmi ilim geleneği”nin ideolojik iktidarı geçici bir kesintiye uğramıştır. O yapı, 21. yüzyılda yeniden ortaya çıkmak üzere tefeci-bezirgân zümre içinde örgütlülüğünü sürdürmüştür... Bugünkü Erzurum’da, Abdülhamid dönemine göre çok daha fazla tekil düşüncenin, “Sünni İslâm”ın, tarikatların egemen olduğu bir yaşam biçimi vardır...

Osmanlı’da, Halifelik de önceleri bir onur ünü gibi padişahın kimliğini güçlendiren boyutlar arasında yer almışken, II. Abdülhamit’in iktidar hırsı ve Şarkiyatçı Batı etkisi ile bir “İslâm önderliği” işleviyle kullanılmak istenmiştir. Osmanlı yıkılış döneminde beliren bu “toplumsal örgütlenmeleri” hangi güç ve “kendiliğinden” evrilme ile yıkmayı düşünmektedir acaba sevgili Koçak? Irak’ta, İran’da, Pakistan’da, Afganistan’da sürüp gitmekte olan şeyhlik-aşiret yapısı nasıl değişebilecektir?

Koçak’ın kaygılanmasına da hiç gerek yoktur... Batılı Şarkiyatçı politikalar doğrultusunda, 21. yüzyıl Türkiyesi’nde, devletle “efkâr-ı umumiye” arasındaki ayırım, inanç örgütlenmeleri ile hızla kapatılmaktadır.

Tanpınar’ın Erzurum’unda, Cumhuriyetle birlikte çağın bilimini öğretmeye çalışan modern okullar da açılmış, Pulur’da “toprak beylerinin adaletine sığınmış” köylü

yerine, günün ve dünyanın gerçekleriyle yüzleştirilmiş, kooperatifiyle, insan olma özgür bilinciyle donanmış bir halk canlandırılması için Köy Enstitüsü kurulmuş... Ama buradan yetişenler, hiç de “mutavassıt” olmaya, devletle iktidarın arasını hoş tutmaya programlanmamış... Bir yandan toprağı yeni tekniklerle işlemeyi öğrenirken, bir yandan yaşamı sorgulamış, yazar olmuş, şair olmuş, ressam olmuş, müzikle, sanatla uğraşmış, dünya klâsiklerini okumuş...

Pulur’da halkın da katıldığı bir hafta sonu şenliği sırasında öğrencilere sahne hazırlattırılmaya kalkışıldığını duyan İlköğretim Genel Müdürü İsmail Hakkı Tonguç küplere binmiş, sahneyi kaldırtmış. Köy Enstitüsü şenliği, Enstitüler’de hep yapılageldiği gibi, Metin And’ın geleneksel köylü tiyatrosu saydığı seyirlik oyunlardaki, ritüellerdekine benzer biçimde, sahnesiz, katılımcı bir ortamda gerçekleştirilmelidir... Köy Enstitüsü’ndeki eğlencelerin “‘müsamere’ anlayışı ile değil, doğal ve özgün yöntemler ve geniş katılımlarla yapılması...” nı istemektedir Tonguç (Engin Tonguç, Bir Eğitim Devrimcisi, s 305.)

Büyük bir özgürlük duygusu içinde iyinin, güzelin sınındığı, hiyerarşilerin yok edildiği halk şenlikleri, aynı zamanda tüm tekil düşüncelerin paramparça edildiği, iktidar baskısının gülünerek ti’ye alındığı karnaval alanlarıdır. Avrupa Rönesansı’nı, modern kültür ve sanat anlayışını yaratan da ortaçağ grotesk halk kültürü ve kökleri binlerce yıllık toplumsal yaşamda olan pagan kültürdür... “Karnaval, sahneye çıkılmaksızın ve icracılarla izleyiciler arasında bir ayırım yapılmaksızın gerçekleşen bir törendir. (...). Karnaval izlenmez, hatta daha doğru bir dille icra bile edilmez; katılımcıları karnavalın içinde yaşarlar, karnavalın yasaları yürürlükte olduğu sürece bu yasalara göre yaşarlar; yani, karnavalesk bir yaşam sürerler. Karnavalesk yaşam alışıldık seyirinden çıkmış bir yaşam olduğu için de, bir ölçüde ‘ters yüz edilmiş bir yaşam’dır, ‘dünyanın tersine çevrilmiş bir tarafı’dır.” (M. Bahtin, Dostoyevski Poetikasının Sorunları, s 184.)

İyinin, güzelin, doğrunun mücadelesinde ak koyunla kara koyun gün gibi ortada duruyor. İyi ve güzel çağdan çağa değişen görelî kavramlardır. “Başlangıçta doğa ile birebir (dolaysız) ilişkilerden yükselen yaratıcı estetik, süreç içinde insanın hareket alanı ve

görüş ufku genişledikçe, zihinsel imgelem zora girmeye başlamış, doğa ve insan ilişkilerin mitos evreninden geçerek çevrimlediği bir coğrafyada yol alır duruma gelmiştir. Tek tanrılı dinlerin mutlakçılığı, zihinleri teslim alan totalci kutsal ve bedenleri parçalayan bir ceza toplumunu örgütleyişi, şiiri, güzellik duygusunu, estetiği de kanatmıştır. (...) Hem Doğu, hem Batı dünyasında uyum ve itaatin içselleştirilmesine hizmet eden şair, sanatçı ve filozoflar iktidarlarca ağırlanır ve ödüllendirilirken, şiirin onurunu, yani kendi onurunu, yani insanlık onurunu korumakta inadeden, itirazını her türlü şiir formu içinde sürdüren şairlere ise sürgün, hapis, ip, kelle uçurma, derisini yüzme gibi armağanlar verilmiştir.” (İ. M. Başat, Gökyüzünden Başka Sınır Yok, s 166.)

Ortaçağın estetik anlayışı, dogmaya, tekrara yöneliktir. Divan edebiyatının mazmunlar yinelemesi, kadına erkeği sevmeye yasağı, padişah dalkavukluğu, bizim aydınlarımızın övüp durduğu o yenen hocanın taşıdığı estetiğin ana öğeleridir.

Rönesanstan sonra dogma yıkılır, halk kültürü yenidendoğuşa uğrar, birey ve yaratıcı sanat öne çıkar. Perspektifin önünü açtığı modernite ve halk kültürüne ait çoğul bakış açısı yalnız doğaya, nesneye değil, sanata bakışı da değiştirmiştir.

İşte tam da bu nedenlerle, emperyalizmin “arındırmaya” çalıştığı Cumhuriyet tarihimizde, ilk hücum edilen kurum Köy Enstitüleri olmuştur... Çünkü orada, iyi, güzel ve doğru özgürce filizleniyor, halk kültürünün binlerce yıllık kökleri üzerinden canlı, direngen çiçekler açıyordu...

Köy Enstitüleri’nin iyiye güzele, doğruya nasıl baktığının ilk işareti eğitimci hareketi sırasında uç vermiştir... 1936 Temmuz’unda Eskişehir Mahmudiye’de başlamış ilk eğitimci kursunu bitiren eğitimci Ankara’ya getirilirler. 6.11.1936’da, Ankara Halkevi’nde Aka Gündüz’ün Yarım Osman adlı oyunu ile kendi tasarladıkları Çoban adlı piyesi oynarlar. Sorun, köy çocuklarına yalnız ABC’yi öğretmek değil, iyinin, güzelin, doğrunun önünü açmak, özgür estetiği canlandırmak olarak görülmüştür. “Köy eğitimci namzetleri kendi oyunlarından evvel Akagündüz’ün Yarım Osman isimli iki perdelik bir oyununu oynadılar. Eğer kendi oyunlarını görmeseydim Akagündüz’ün oyununun köy hayatından alınmış iyi yazılmış, iyi oynanmış bir oyun

olduğuna hükmedecektim. Akagündüz darılmasın ama, köylü dayılar köy piyesi yazmak ve tertip etmekte kendisini bastırılmışlardır. Gördüğüm eserlerle tabilik ve seyirciyi kavramak hususunda mukayese kabul edecek ne sahne muharriri, ne de aktör tasavvur etmiyorum. Köylüye öğretelim derken onlardan birçok şeyleri öğrenmeye muhtaç olduğumuzu keşfedeceğiz.” (Ahmet Emin Yalman, Vatan Gazetesi, 18 Kasım 1936, aktaran Fay Kirby, Türkiye’de Köy Enstitüleri, s 135.)

Hoca ile öğretmen ilişkisi, Osmanlı Batılılaşma çabalarının başladığı tarihlerden beri eğitim ve kültür politikalarının odağında oturan bir ikilem olarak yer almıştır. Şerif Mardin’in “hoca öğretmeni yendi” değerlendirilmesi, son derecede öznel ve “işkembe-i kübra”dan atılmış bir sözdür; o kadar...

Cumhuriyet içinde etkileri giderek artan kimi çevreler, ABD telkin ve yönlendirmeleri ile imam-hatip’ten ve hocadan yana tavır koydukları için öğretmen yenilmiş göründü... 1950’den sonra Demokrat Parti’nin eğitimi teslim etmek için çağırıldığı ABDli uzmanlardan Dr. Kate V. Wofford’un 1951 tarihli raporuna göre, Beşikdüzü, Pulus, Düziçi, Kepirtepe, Dicle Köy Enstitülerine başvuran 2660 öğrenciden ancak 362’si kabul edilip diğer 2298’i geri çevrilmiştir. Raporu aktaran Fay Kirby’ye göre bu rakamlar çok tipik olmayıp başvurular çok daha yüksek düzeydedir. 1953 yılında 2000 adayın başvurduğu bazı enstitülere ancak 50 öğrenci alınmıştır (Fay Kirby, Türkiye’de Köy Enstitüleri, s 411, 412.)

Halk Köy Enstitüsü istediği halde, 1937 yılında sayıları O’ya düşmüş İmam-Hatip okulları açıldı... Yeneni de yenileni de belirleyen siyasal iktidarlar oldu...

İyi, güzel, doğru hangisidir?

Gelin, elimizi vicdanımıza koyalım, namusluca karşılaştıralım...

Bir yanda yıkılan kaçak kurs yapısında can veren 18 genç canımız ve olayı büyük bir hoşgörü ile karşılayan yakınları, bir yanda kendi oyunlarıyla izleyenleri büyüleyen,

açlık ve yoksulluğun iyiyi, güzeli yaratmak için engel olamayacağını gösteren Hamidiye eğitimcileri.

Bakalım emperyalizm destekli “arındırma” hesapları tutacak mı?

Ya da, İsmail Hakkı Tonguç’un Ankara Halkevi’nde Cumhuriyet aydınlığı önüne çıkmış eğitimci-halk oyuncularının çocukları, iyiyi güzeli ve doğruyu kuran bir halk olarak, emperyalizmin kültür saldırısına direnebilecek, kendileri için varolmayı başarabilecek mi?

Her şeyi zaman gösterecek, halka ve onun çoğul kültürüne inananların, gönül verenlerin kararlılığı gösterecek...

alperakcam@gmail.com